

UDK 821.163.42.09 Karnarutić, B.
821.511.141
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 30. VIII. 2004.
Prihvaćen za tisak: 16. IX. 2005.

ISTVÁN LÓKÖS
Vizimolnár u. 12. 2/6,
H - 3300 Eger

RECEPCIJA KARNARUTIĆA U MAĐARSKOJ KNJIŽEVNOSTI

U recepciji Karnarutićeva opusa, prije svega njegova epa *Vazetje Sigeta grada*, u mađarskoj književnosti razlikuje se nekoliko faza: parafraziranje dijelova hrvatskog epa u epu Nikole Zrinskoga; stručne analize Karnarutićeva epa i njegova utjecaja na ep Nikole Zrinskoga u radovima mađarskih povjesničara književnosti; prijevod Karnarutićeva epa na mađarski 1956. godine.

KLJUČNE RIJEČI: *Karnarutić, recepcija, prijevod*

Prema našem shvaćanju književna recepcija kao književni tijek potencijalno počinje upoznavanjem književnog teksta od strane čitatelja, nastavlja se stručnom ili suvremenom kritičkom analizom, kasnije umjetničkim prevođenjem književnog djela i završava tzv. kreativnom recepcijom kad npr. pjesnik ili pisac piše parafrazu spomenutog djela na svojem materinskom jeziku. Istražujući recepcijski tijek Karnarutićeva književnog djela u Ugarskoj ili u Mađarskoj, osobito epske pjesme *Vazetje Sigeta grada* u mađarskoj književnosti, na prvi pogled se potvrđuje da se u spomenutom tijeku pojavljuju recepcijske varijante. Recepcijski tijek počinje, naravno, upoznavanjem Karnarutićeva djela od strane Nikole Zrinskog kao čitatelja, nastavlja se sa parafraziranjem nekoliko dijelova epske pjesme zadarskog pjesnika u epu *Obsidionis Szigetianae (Szigeti veszedelem)* Nikole Zrinskoga, odnosno na kraju 19. stoljeća i u 20. stoljeću stručnim interpretacijama Karnarutićeva djela i recepcije *Vazetja Sigeta grada* u mađarskom epu i završava umjetničkim prevođenjem Karnarutićeva djela 1956. godine.

Recepcijski tijek *Vazetja Sigeta grada* u mađarskoj književnosti u stvari počinje Karnarutićevom posvetom koja se nalazi već u prvom izdanju epa iz 1584. godine. Poznato je da je Karnarutić ovim riječima posvetio svoju poemu Jurju Zrinskome, sinu sigetskog junaka:

PRISVITLOMU I UZVIŠENOMU GOSPODINU
 JURJU Zrinskomu,
 momu gospodinu

Uzveličeni gospodine Jurju, premda slavni i neumrli glas bivšega gospodina Miklouša Zrinskoga, oca tvoje milosti, slove i sluti će do suda svita prohodeći od naroda do naroda bez svakoga pisanja slavnom njegove milosti, ništa ne manje, naslidujući ja stope starih pisnikov koji petjem svojim vazda navistevali jesu svitu hrabrosti poglavitih ljudi, odlučih ja ispuniti dug moj, ovim ako i prezrednim slogom svitu navistiti kolikgodi izvrsite hrabrosti istoga gospodina oca milosti tvoje, a navlastito koju on učini v pogibil grada Sigeta. I prikažuju ti to malo muke moje na čast i poštenje tvojega gospostva moleći te da se dostojiš prijati ovi mao dar od mene sluge tvoga, koji da tebi s velikim srcem poklanjam, prikažuju i umiljeno pruručam.

T. M. S.
 Brne Karnarutić Zadranin.

Ovo izdanje *Vazetja Sigeta grada* iz g. 1584. nalazi se još u 17. stoljeću u obiteljskoj knjižnici u Čakovcu.¹

Drugo izdanje *Vazetja* priredio je za tisak Petar Fodróczy. Ono je posvećeno pjesniku Nikoli Zrinskom ovim riječima: "Illustrissimo et excellentissimo comiti ac domino Nocolao perpetuo a Zrinio Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae bano etc. etc. domino, domino meo gratiosissimo." To je izdanje izišlo između 1647. i 1664., što potvrđuje da je knjigu Fodróczy posvetio banu Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.²

Navedeni podatci nedvojbeno svjedoče kako je Zrinski već od mladosti imao mogućnost čitati Karnarutićevo djelo koje mu je bilo jedan od glavnih poticaja da napiše *Obsidionis Szigetianae*. Čini nam se da je njegovo zanimanje za Karnarutićevo djelo trajalo skoro do njegove smrti. Svjedok će nam u vezi s tim biti njegovo djelo u prozi pod naslovom *Mátyás király életéről való elmélkedés (Razmišljanja o životu kralja Matije)*. Ovu raspravu je napisao više od deset godina poslije stvaranja *Obsidionis Szigetianae*, prema shvaćanju Tibora Klaniczayja između 1656. i 1657. godine.³ U navedenu djelu čitamo sljedeće:

Ilyen állapottal volt a mi királyunk, ilyen dicsőségben meg is holt, azért az ő neve fog örökké lenni becsülettel és tisztességgel. Az mint Karnarutich az ő horvát poemájában igen gyönyörűségessen írja:
 Tko sz postenyem szpravan, na on szune umira

¹ József Thúr y, "A Zrínyiász" [Zrinijada], Irodalomtörténeti Közlemények, (Budimpešta), 1894, str. 137.

² O tome v. Márton Hajnal, "Karnarutić és a Zrínyiász" [Karnarutić i Zrinijada], Egyetemes Philologiai Közlöny, Budimpešta, 1905, str. 118.

³ Tibor Klaniczay, Zrínyi Miklós, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964², str. 551.

Vichni mu glasz szlavan: doneszsz dopira
 A Tko sirak szuarsi noszech sze szrametom
 Vasz mu sze' glasz szkarsi, ne szpomenut potom.
 és még azután egy kevésbé:
 Tak da uech ne umru nigdar nem imena
 Dokle' god rike unru: i teku urimena.⁴

Postavlja se pitanje naravno, u kakvoj formi i mjeri je recipirao Nikola Zrinski Karnarutićevu "hrvatsku poemu" u svojem epu *Obsidionis Szigetianae*.

Stihovi koji su bili navedeni u studiji o kralju Matiji upozoravaju nas na to da je Karnarutićeva poema ostavila duboki dojam na Zrinskoga. On je vjerojatno mogao naći slične misli i u djelima većih pjesnika suvremene ili starije svjetske književnosti. No to da je on ipak uzeo citat od Karnarutića, to je bilo subjektivna inspiracija. *Vazetje Sigeta grada* bilo je posvećeno njegovu djedu Jurju Zrinskome, a Karnarutić je svojom poemom podigao spomenik sigetskom junaku. Sve je to svakako bila emocionalno motivirana činjenica. On je vjerojatno Karnarutićevo djelo čitao s posebnom empatijom i istodobno s onom velikom pozornosti koju je u njemu gajila i obiteljska tradicija, tj. tradicija junaštva njegova pradjeda. Čini nam se da je osim svega toga ban Nikola već povodom prvog čitanja poeme ocijenio njezinu estetsku vrijednost. Ovu nam hipotezu potvrđuje bogata recepcija *Vazetja* u *Obsidionis Szigetianae*, koju su već prije sto godina svjedočili mađarski povjesničari književnosti József Thúry, Ede Margalits i osobito Márton Hajnal s pozitivističkom temeljitosti i ozbiljnosti.⁵ Hajnal filološkom preciznošću dokazuje podudarnosti u spomenutim djelima Karnarutića i Nikole Zrinskoga. Istraživač 21. stoljeća još uvijek mora ustanoviti da su Hajnalova zapažanja filološki utemeljena, a njegovi dokazi uvjerljivi. Moderna komparatistika čak do danas može koristiti njegove dokaze, i u daljnjim našim izlaganjima oslanjati ćemo se na njih.

⁴ Citira H a j n a l, Márton, *n. dj.*, str. 118. Citirani tekst u prijevodu Jadranke Damjanov: "Takav je bio naš kralj i u takvoj je slavi i umro, zato će njegovo ime vječno živjeti s čašću i poštenjem. Kako je to Karnarutić u svojoj hrvatskoj poemi tako divno napisao:

Tko s poštenjem spravan ne on sune umira,
 Vični mu glas slavan: doneses dopira.
 A Tko širak suarši nosehse srametom,
 Vas mu se glas skarsi; ne spomenut potom.

i nakon toga, još malo:

Tak da već ne umru nigdar nem imena

Dokle' god rike unru; i teku urimena." u: *Zrinski i Europa*, Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, Zagreb, 2000, str. 196. Citat ponavljamo i prema izdanju *Vazetje Sigeta grada* Milana Ratkovića:

gdo s poštenjem spravan na ov svit umira,
 vični mu glas slavan do nebes dopira,
 a gdo žitak svrši pošteni sramotom,
 vas mu se glas skrši, ni spomenut potom.

 tač da već ne umru nigdar nan imena,

dočin god rike vru i teku vrimena. Brne Karnarutić: *Vazetje Sigeta grada*, urednik knjige prof. dr. Milan R a t k o v i ć, Liber, Zagreb, 1971, str. 62-63.

⁵ József T h ú r y, *n. dj.*, str. 129-149; 257-298; 385-411; Ede M a r g a l i t s, "Karnarutić éneke és a magyar Zrínyiász" [Pjesma Karnarutića i mađarska Zrinijada], *Századok* (Budimpešta), 1903, str. 537-544; H a j n a l, Márton *n. dj.*, str. 111-124; 200-212; 279-296.

Hajnal razlikuje tri tipa preuzimanja od Karnarutića u *Obsidionis Szigetianae*: 1. motivska preuzimanja; 2. preuzimanja stilskih figura; 3. preuzimanja opisa. Iz bogatog kataloga Hajnalovih primjera citirat ćemo one u kojima je metoda književnog parafraziranja umjetnički najizrazitija. Citirajući tekstove epa dajemo broj pjevanja, broj strofe i na kraju broj ili brojeve stihova. Odlomke Karnarutićeve poeme navodimo prema sljedećem izdanju: Brne Karnarutić: *Vazetje Sigeta grada*, u: *Opsada Sigeta I-III*, urednik knjige prof. dr. Milan Ratković, Liber, Zagreb, 1971, str. 35-82. Citirajući tekstove Karnarutićeve poeme dajemo broj pjevanja i broj stihova prema spomenutu izdanju. Navode u fusnotama posebno dalje ne označavamo.

Karnarutić: I, 195-196:

svaki se ponosi piš mlad, brž kako hrt,
a rukah nosi pukšicu, naglu smrt.

Zrinski: I, 70. strofa, 1-2 stihovi:

Könnyü had, és bátor és gyors, mint az árvíz;
Ugy tetszik, kezében mindenik halált visz...
[Laka vojska, i hrabra je i brza kao poplava;
Čini se da u rukama svaki nosi smrt...]

Karnarutić: IV, 920-923:

Turci nastupiše, tad naši ostali
Zrinskim ustupiše v nutarnji grad mali.
U vanjskom ostaše taraske i prah vas
i patancije naše, - nut Božji bič na nas!

Zrinski: I, 93. strofa:

Sőt mikor törökre ezek támadnak,
Csaknem tellyességgel őket elrontották;
De mi bineinkért rajtunk maradtanak,
Istentül ostorért mert űk hagyattanak.
[Čak, kad ovi napadali Turke,
Njih gotovo potpuno razbili;
No zbog naših grijeha oni nad nama vladali,
Kao Božji bič nad nama podržavali.]

Karnarutić: I, 281-282:

a k njoj se li palje ki god je junak zbran,
prenda po nj ne šalje sa svih četverih stran.

Zrinski: I, 99. strofa, 1-3 stihovi:

Mert valaki hallá: haddal nagy Szulimán
Keresztényekre, és megyen sok muszulmán:
Mindenik siete haddal császár után...
[Budući da netko je čuo: veliki Soliman s vojskom
protiv kršćana dolazi i s njima mnogo muslimana,
Svaki se žuri s vojskom, pošli su Sultanovim tragom...]

Karnarutić: III, 565-566:

Tu mnogo almuštva učini ubogim
i poda zaduštva svojim hožam mnogim.

Zrinski: II, 43. strofa:

Megyen császár előtt messi két mérfölddel,
Hosa hatvanhárom pénzt osztanak min széllel
Minden nyomorultnak, hogy ezek istennél
szerezzenek szerencsét könyörgésekkel.
[Pred carom nadaleko dvije milje
Šezdeset i tri hoža novac dijele
Svima bijednicima da oni od Boga
Mole sreću s njegovim preklinjanjima.]
XI. strofa, 1-3.stihovi:
Hogy Istentől szerencsét neki kérjenek: [Demirhámnak]
Sok pénzt talizmánoknak és derviseknek,
Sokat oszt mindenféle szegényeknek.
[Da njemu od Boga sreću mole,
Mnogo novaca talizmanima i dervišima,
dijelio [Demirham] svakojakim bijednicima.]

Karnarutić: I, 21-32:

zgori se da buduć u tom Sigetu knez
Mikloš Zrinski, moguć gospodin i vitez
visoka plemena a rukom hrabri, i
poštena imena i vojnici ognjeni.
Biše hrvatski ban, hrvatski štiti tokoj,
vas na viteštvo dan s Turci bijući boj,
ha harac ishodeć drugda kako gusar,
tursku zemlju robeć čudnu činjaše stvar.
I bezi i baše zgor ispod Dunaja
dobro ga poznaše, kad se s njimi staja;
jer gdi koga stignu ter se s njime pobi,
živ mu ne ubignu, da tudje ga dobi.

Zrinski: II. 60-62. strofa:

Akkor az nagy nevű Zrini Szigetvárban,
Maximiliántul rőndölve kapitán
Volt, Horvátországban és többiben is bán, -
Ez az, kiről szólni fog én historiám.
Ez török erejét nem egyszer próbálta,
És minden harcokban vitézül rontotta.
Egész Törökország jól esmeri vala,
Ez miát volt nekik legnagyobb romlása.
Török táboroknak utolsó romlásra
Elég volt mondani: Zrini vagyon harcban,
Mint folyó szél előtt siet forgásában:
Ugy sietett futni török hazájában.

[Tada u gradu Sigetu bio je imenovan,
od Maksimilijana kapetanom,
i bio je ban u Hrvatskoj i u ostalim zamljama, -
On je taj o kome će biti riječ u mojoj historiji.
On snagu Turaka nije samo jedamput probao
i u svakom boju Turke viteški tukao.
Njega je dobro poznavala čitava Turska,
jer zbog njega je bila Turcima najveća propast.
Turskim taborima dovoljno je bilo reći
na kraju bojeva: Zrinski je u boju.
Kao oblak pred vjetrom bježi u svom vrtlogu:
Tako je hitao bježati Turčin u svoju domovinu.]

Karnarutić: III, 627-628:

Bolje se j' rvati, viteški opriti
neg sramotno dati!...

Zrinski: III, 90.strofa, 3-4. stihovi:

Nem jobb-é tisztességgel halni embernek,
Hogysem szemén élni szégyennel mindennek.
[Bolje čovjeku pošteno umrijeti,
Nego živjeti na čelu sa sramotom.]

Karnarutić: III, 607-609:

Kad su Turci blokirali Siget, Zrinski "van kuće izbuja, a pak na placi stav", on je govorio vitezima, među ostalim, ovim riječima u Karnarutićevoj interpretaciji:

da mnoge hrabrosti učiniše svude,
da su vam svitlosti, dočim god svit bude.

III, 633-638:

druzi moji, kopja ka slomismo
i zastupni boji, ki večkrat razbismo,
s kojih nam slavan glas po svitu prosiva,
da nam se svaki poštenjem odiva,
da slavnijih dili vele ćemo biti,
da ki vas svit sili, s tim ćemo boj biti.

III, 642-646:

A od Boga je sud li pustit svita kraj;
mi ćemo ga pustit slavom take časti
da ju ljudi izustit nete imat vlasti,
tač da već ne umru nigdar nan imena,
dočin god rike vru i teku vrimena.

IV, 968:

Naš viteški žitak sluti će do suda...

Zrinski: V, 24. strofa, 3-4. stihovi:

Soha még mireánk nem jutott szégyenség,
Azért rakva hirünkkel föld, tenger és ég.
[Nikad dosada nismo se osramotili,
Zbog toga uživa naš dobar glas na zemlji, na moru i na nebu]

V, 25. strofa 3-4. stihovi:

El nem rontja idő cselekedetünket,
Valamíg világ lesz és lát ember eget.
[Naše činove ne razrušava vrijeme,
dok svijet postoji i čovjek vidi nebo.]

V, 26. strofa:

Az is minekünk nagy tisztességünkre van,
Hogy maga ellenségünk szultán Szulimán;
Kit mi, ha meggyőzünk, mint reménységünk van,
Világbiró császárt meggyőztünk a harcban.
[Velika nam je čast,
Da naš neprijatelj sam je sultan Soliman;
Koga ako čemo pobijediti, kao da je to naša nada,
Mi pobijedili smo u boju cara koji ima silu nad svijetom]

IX. strofa, 3-4. stihovi:

Soha ti dicséretre méltó híretek
Meg nem hal, míg folynak alá sebes vizek.
[Nikad tvoj glas koji je hvale vrijedan
ne će umrijeti, dok oteku hitre vode.]

IX. 78. strofa:

Míg az nap meg nem áll.....
Élni fog nevetek.....
[Dok sunce ne stane.....
Živjet će vaša imena.....]

Karnarutić: III, 673-676:

i vitezi ostali i svi ini puci
i veli i mali na ti gladni vuci.
Bogu se obećav, moleć da dojde k njim,
Zrinskomu viru dav do smrti biti s njim.

Zrinski: V. strofa 63. 1., 3-4 stihovi:

Ezek mind esküvének szigeti grófnak

hogy ő mellőle holtig el nem állnak,
Hanem hívek lesznek néki....
[Ovi svi su se zaklinjali sigetskomu grofu
-----]

da njega neće napustiti do smrti,
nego oni će njemu biti vjerni.]

Karnarutić: II, 389-391, 396:

pri Dravi najdoše mnogo Turak brodeć
i po vrsih ležeć van grada Šiklova
ništor se ne bojeć nijednoga slova

I bihu po paši konje raspustili...

Zrinski: VI, 61. strofa, 1-2 i 4 stihovi:

Törökök lovakat mind füre ereszték,
Túl is innen magok is mind széllel hevernek.

Nem félnek keresztyének, hogy kijűjjenek.
[Turci su pustili sve konje na travu,
I sami svi raštrkano leže.

Ne boje se da kršćani izađu (iz tvrđave)]

Karnarutić: II, 398-400; 408-411:

Tomu kopus pade, ta čingriju vrže,
ta konja popade, tomu se otrže,
ta sablju polati da čini ča more...
Niki ranjen viska ter u blato gazi,
a niki se tiska u trsje ter plazi.
I beg Taralija, i ranjen i bijen,
kakono đidija sakri se razbijen.

Zrinski: VI, 64. strofa:

Kiáltás, futkozás táborban esék,
Ki kergeti lovát, ki lovára ugrik,
Ki penig berekben gyalázattal bújik,
Még basa maga is ottan megrettenik.

VI, 74. strofa, 4. stih:

Ki lovon, ki gyalog berekben szaladnak.
[Poklik, trčkaranje je bilo u taboru,
Neki svojeg konja goni, neki skoči na konja,
A neki se sakri u gaju sa sramotom,
Čak i sam paša tamo se poplaši.
Neki na konju, neki pješice u gaju trči.]

Karnarutić: II, 338-339:

Biše ju zagledat strah gdi joj vitar vija
korugve zgar, a prah spod nje k nebu svija.

Zrinski: VII, 14. strofa, 3. stih; i 16. strofa, 1. i 3. stih:

Iszonyú sűrű por, s megy égbe keverve.
Az seregek fölött magas por csavarog,

Sok ezer vörös zászló a széllal lobog.
[Strahovito gusta prašina leti prema nebu.
Iznad vojske vrti se u vis prašina,

Mnogo tisuća barjaka leprša u vjetru]

Karnarutić: III, 729-732:

Šatore raspeše gusto, ča govore,
ter sve pute sveše da se v grad ne more;
i polje prikri li udaleče taj mig,
čergami pobili, kako kad pade snig.

Zrinski: VII, 17. strofa:

Megszállá vár körül világrontó tábor,
Mint szintén az Dunán az jéges sűrű sor.
Mindenütt fejrlik sok számtalan sátor;
Senkitől ő nem fél, erejében bátor.
[Naokolo tvrđave posjednuo tabor pustošilaca svijeta,
Gusta kao sante plove Dunavom.
Posvuda bjelasa se bezbrojni šator;
On ne boji se nikoga, hrabar je u svojoj sili.]

Karnarutić: III, 743-744:

Za tim svim domala, viknuše jedno stav;
"Hala, hala, hala!" - a to da je car zdrav!

Zrinski: VII, 18. strofa, 3-4 stihovi; 19. strofa, 4. stih:

Akkor egész tábor Allahü kiáltott
Egymás után háromszor.....
Császár jövéseért vannak nagy örömben.
[Tada čitav tabor zavikne: Alah
Triputa uzastopno.....
Oni se raduju da stiže car.]

Karnarutić: IV, 850-857:

I najprvu škodu ku tad učiniše,
zokol grada vodu na stran otpustiše;
gdi biše vode val i živine pića,
tu osta blatni kal i našim nesrića
Tada krov kositi počese sa svih stran,
tokoje nositi svakoga kitja gran;
tu se vriče pune i kratke i duge
bunbaka i vune i svake haluge.

Zrinski: X. 17. strofa:

Víz árokja térdig ér az törököknek,
Mert az több vizet előbb kieresztették,
De erre is szalmát és vesszőt vittének,
Hogy könnyebben ostromnak ők mehessenek.
[Vodeni jarak bio je Turcima do koljena,
Jer ostale vode oni su odvodnjavali,
No na to su nosili slamu i prut,
Da lakše bi išli na opsadu.]

Karnarutić: IV, 960-967:

Ter se hrabro bijmo od ognja odašad
i ov boj dospijmo napolje izašad.
Jere bi rugo i špot, v gradu zavaljeni
da bismo kako skot ognjem zapaljeni.
Da čin' mo da zna svit da spred ruk poganskih
ni pogibal ov cvit vitezov krstjanskih
nego da ne smiv na nj sva turska nesmira,
samo živi oganj z grada nas istira.

Zrinski: XV, 8. strofa 1, 3-4 stihovi:

Mivel az tűz miatt itt nem maradhatunk

Kimegyünk az várbul és ott megmutassuk,
Kik voltunk éltünkben, most is azok vagyunk.
[Budući da zbog vatre tu ne možemo ostati

Izidemo iz grada da tamo pokažemo,
Tko smo bili u životu, isti smo i sada.]

Karnarutić: IV, 970-987:

"Čerenče Ferenče, komorniče verni",
reče, "zlati venče, viteže operni
rubaču mi čistu nosi da se obuku,
a ovu nečistu i znojnu izvuku,
siderijanskoga moj mentel atlasa
i surijanskoga pas koji me pasa.
U župi mi stavi, cić vitezov carskih,
znutra mej postavi sto zlatih ugraskih.
Ako me ki svučē mrtva, za svoj žitak
neka iz nje zvuče zlata ta dobitak.
Okrugljeni šćitak železni donesi
i sve na dospitak sablje mi iznesi,
jer ću izabrati, ka mi j' oca bila,
jer me j' u sve rati pošteno iznila.
Črnoga barzona klobuk, zlatom pramljen,
hrvatska zakona i mentin napravljen
nos' mi ga, Ferenče, jer ga ja nosih prij'
na mu svadbu", reče, "i perce za nj zadij..."

Zrinski: XV, 13. strofa; 14. strofa, stihovi 3-4; 17. strofa, stihovi 2-4:

Egy dolmányt, egy mentét csak választ magának
 Az, mely legszebb vala mind közte azoknak,
 Ebbe szokta mutatni magát az udvarnak,
 Ebbe menyezőknek és triumfusoknak.
 Egy kócsagtollat is szegeze sisakján,
 Száz aranyat kétfelé tett dolmányában.
 Fegyverét azután szögrül leszedeté,
 Számatalan sok közül egyet megszerete,
 Oldalára eztet vitézül felköté.
 [Samo jedan *dolmány*, jedan menten bira za sebe
 Onaj koji je bio među njima najljepši,
 U ovom se pojavljuje u dvoru,
 U ovom se pojavljuje pred svadbom i pred pobjednicima.
 Na kacigu metnuo je pero čaplje,
 Sto zlatnih dukata metnuo je u dva dijela u *dolmányu*.
 Nakon toga svoje oružje sa čavla je skinuo,
 Jedan od bezbrojnih je zavolio,
 Ovaj viteški je opisivao.]

Komparativno čitanje navedenih tekstova uvjerljivo će nam demonstrirati kako se Zrinski mnogo i uspješno služio stilskim pjesničkim figurama, opisima, čak i podacima Karnarutićeve poeme. U vezi s tim i sličnim preuzimanjima, osobito predstavnici vulgarno-marksističke književne povijesti uopće su odbijali, čak i poricali, značenje tog tipa književne recepcije. U vezi s epom Nikole Zrinskoga već je Tibor Klaniczay potvrdio u svojoj monografiji o Zrinskome da mađarski pjesnik, preuzimajući motive, topose, opise, klišeje svjetskog epskog pjesništva, uvijek ih transponira u mađarski kontekst i stvara originalnu jezičnu i estetsku konstrukciju u kojoj se preporuča epska tradicija europskog pjesništva.⁶ Spomenuta preuzimanja u epu *Obsidionis Szigetianae* Klaniczay je podijelio u tri grupe. U prvoj se grupi nalaze npr. epske osobitosti kao *propozicija*, *invokacija*, kad Zrinski sadržajno prati očevitno Vergilija odnosno Tassa. U drugoj grupi naći ćemo npr. čudnovati okvir kompozicije, opet prema primjerima Tassa i Marina kad Bog gleda na zemlju i vidi grijeha i nezahvalnost svoga naroda i riješi kazniti svoj narod pomoću nekog čudnovatog bića. U trećoj grupi preuzimanja nalaze se opisi bojnih događaja koji dolaze od Homera, od Vergilija ili od Tassa.⁷

Poznavajući recepciju spomenutih antičkih i renesansnih odnosno baroknih autora bit će nam sasvim logično da stvorivši svoj ep o sigetskoj bitci Zrinski preuzima najkarakterističniji materijal motiva i opis iz Karnarutićeve poeme koja sadrži pjesničku povijest junaštva sigetskih vitezova i vojskovođe Nikole Zrinskoga, sigetskog junaka.

U vezi sa svim tim preuzimanjima postavlja se pitanje je li *Obsidionis Szigetianae* originalno pjesničko djelo ako se u njegovoj strukturi u tolikoj mjeri pojavljuju motivi, toposi, opisi, stilske i pjesničke figure prijašnjih autora svjetske,

⁶ Tibor Klaniczay, *n. dj.*, str. 97-122.

⁷ *Isto*, str. 113-115.

pa čak i mađarske i hrvatske književnosti. Problem će nam osvijetliti kratki pregled teorije o umjetničkoj *imitaciji*, tj. o oponašanju umjetnosti u praksi, u renesansnom, pa i u baroknom smislu riječi.

Spomenuta teorija o umjetničkoj *imitaciji* bila je razvijena već u prvoj polovini 16. stoljeća, i još više u kasnijim godinama Cinquecenta u Italiji i u čitavoj Europi gdje se pojavljuje renesansa. Možemo s tim u vezi uputiti na bogatu književnoteoretsku i retoričku literaturu od Francesca Robortella (1548) do Pietra Vettorija (1573), Torquata Tassa (1587) ili Benedetta Varchija (1599).⁸ Mišljenje o umjetničkom oponašanju, tj. o *imitaciji*, pisci i teoretičari umjetnosti u doba renesanse preuzimali su iz antike, od Kvintilijana i Horacija, a osobito Seneke, koji je prvi detaljno interpretirao mišljenje o spomenutoj teoretskoj pojavi u usporedbi s pčelom, kad piše: "Apes, ut aiunt, debemus imitari, quae vagantur et flores ad mel faciendum idoneos carpunt, deinde quidquid attulere disponunt ac per favos digerunt et, ut Vergilius noster ait, liquentia mella stipant et dulci distendunt nectare cellas." I dalje: "[...] nos quoque has apes debemus imitari et quaecumque ex diversa lectione congegimus separare (melius enim distincta servantur), deinde adhibita ingenii nostri cura et facultate in unum saporem varia illa libamenta confundere, ut etiam si apparuerit unde sumptum sit, aliud tamen esse quam unde sumptum est appareat."⁹

Moramo spomenuti kako u srednjem vijeku i na početku renesanse već nalazimo spomenuti zahtjev i shvaćanje oponašanja. Već u Dantea (*Inferno*, pjevanje XI) čitamo:

"Filosofia" mi disse "a chi la 'ntende,
 nota nonpur in una sola parte
 come natura lo suo corso prende
 da divino intelletto e da sua arte;
 e se tu ben la tua Fisica note,
 tu troverai non dopo molte carte,
 che l'arte vostra quella, quanto pote,
 segue come 'l maestro fa il discente;
 si che vostr' arte a Dio quasi e nepote.
 (97-105)

I Petrarca više puta piše o *imitaciji*, rabeći baš citiranu poredbu *í la Seneca*. Možemo citirati npr. zanimljive rečenice iz lista koji je Petrarca pisao Tommasu da Messina, odnosno iz lista koji je bio upućen Johannesu de Certaldo, tj. Boccacciu. U prvom listu čitamo gotovo parafrazirane riječi latinskog autora kad piše prijatelju: "oponašaj pčele u pjesničkoj inventivnosti, koje skupljaju cvjetove ne onako kako ih u prirodi pronadu, nego naprave iz njih vosak i med nekim čudnim miješanjem. [...] Ne moramo se stidjeti imitirati pčele koje obilaze blistave biljke, tako izaberimo i mi iz knjiga najcvjetonosnije [...] misli. Ništa ne bi bilo od slave pčela kad ne bi mogle promijeniti ono što su našle. Savjetujem ti, dakle, ako

⁸ U vezi s problemom *imitacije* usporedi Imre Bá n, "Az imitatio mint a reneszánsz arisztotelizmus esztétikai kategóriája" [Imitacija kao estetska kategorija renesansnog aristotelizma], *Filológiai Közölny*, (Budapest), 1975, br. 4, str. 374-386.

⁹ S e n e c a, *Epistolae morales*, lib. 11, ep. 84. Ed. Reynolds, Oxford, 1966, str. 285-286.

si našao nešto čitanjem, razmišljanjem promijeni to svojim perom tako da bude čisti med."¹⁰ U listu upućenu Johannesu de Certaldo kaže: "[...] moramo dakle pisati onako kako pčele odvajaju med: tj. ne čuvanjem cvjetova, nego promjenom tih cvjetova, tako da iz njih nastane slatkiš, ali tako da iz mnogovrsnih bude samo jedan, i drugi i bolji."¹¹

Teoretsko shvaćanje o oponašanju nalazimo i kod Marulića u posveti epa *Judite* Dujmu Balistriliću, gdje - među ostalim - piše sljedeće: "Da od te stvari hoteći tvomu otačastvu [...] dar prikazati, odlučih naslidovati hitrost ditce one ki o mlado[m] litu starijih svojih darijući nara[n]če nadiju mirisnimi zel'ji, mažurano[m], ruzmarinom, rutom; umitelno naprave dar svoj, da zločudo loveći povekše uzdarje. [...] Tu poni hitrost (kako dim) naslidujući, usilovah se rečenu historiju tako napraviti kako bude nikimi izvanjskimi urehami i ugljan'je[m] i uliza[n]jem i razlicih masti čiršan'je[m] obnajena. [...] Zaisto je onaje rukovet, da mnogim cvitje[m] obkićena. Kada ju dobro razgledate, reći ćete: Prominila [j]e lice kakono voći[n]ja stabla premaliti kada najveće veselo cvasti budu. Evo bo historiju tuj svedoh u versih po običaju naših začinjavac i jošće po zakonu onih starih poet, kim ni zadovoljno počitati kako je dilo prošlo, da mnoge načine obkladaju, neka je vičnije onim ki budu čitati, naslidujući umitelnu sredbu raskošna kuhača ki na gospočkoj tarpezi ne klade listo varene ali pečene jistvine, da k tomu pridaje saprana i paprana i inih tacih stvari da slaje bude onim ki su prišli blagovati."¹²

Citirana Marulićeva posveta nedvojbeno nam potvrđuje da je on kao hrvatski renesansni pjesnik, odlučivši napisati svoj ep s temom iz *Staroga zavjeta*, uz kršćanske tradicije, težio za nasljedovanjem starih poeta, osobito autora latinske antike i, naravno, pjesnika kasnog srednjega vijeka i renesanse, tj. Dantea i Petrarke, tj. stvarati u smislu renesansnog književno-teorijskog načela *imitacije*.

Citirajući *Juditu* kao primjer umjetničke *imitacije*, uvjeravamo se da je Marulić, kao *poeta eruditus* svoga doba, koristio i recipirao u svom epu sve ono što je naučio od starijih i novijih autora kršćanskih nauka (Augustina, Jeronima, Ciprijana, Origena, Tertulijana, svetoga Ivana Zlatoustoga, svetoga Bernarda, Tome Akvinskog), te predstavnika antičke literature i povijesti (Aristotel, Horacije, Juvenal, Herodot, Plutarh, Vergilije, Ciceron itd.).

Tradicija i praksa umjetničke *imitacije* ostala je kanon i u doba baroka. Pored oponašanja "starih poet" barokni stvaratelj služi se i rezultatima znanosti onoga doba, a istodobno i fabulama te ponekad folklornom tradicijom. Sve nam to svjedoči sam Zrinski u posveti čitateljima kad piše: "Miješao sam historiju s fabulama, ali učio sam se i od Homera kao od Vergilija [...] Miješao sam u mojim stihovima turske, hrvatske i latinske riječi [...] Smrt Sulimana pripisao sam ruci Nikole Zrinskoga; to sam se učio iz hrvatske talijanske kronike; sami Turci ovako govore, to ispovijedaju."¹³ Pored navedene posvete pjesnika Zrinskoga o recepciji

¹⁰ *Familiares*, I, p. 8.

¹¹ *Familiares*, IV, p. 108.

¹² Tekst smo citirali iz sljedećeg izdanja *Judite: Sabrana djela Marka Marulića*, Knjiga prva, Književni krug, Split, 1988, str. 113-114.

¹³ "Fabulákkal kevertem az historiát; de ugy tanultam mind Homerustul, mind Virgiliustul [...] Török, horvát, deák szókat kevertem verseimben [...] Zrini Miklós kezének tulajdonítottam Szulimán halálát:

epske poezije svjetske književnosti, povijesnih izvora odnosno narodne folklorne tradicije opširno je razlagao Tibor Klaniczay u poglavlju "Geneza Opsade Sigeta" (A Szigeti veszedelem genezise) svoje monografije o sigetskom junaku, baveći se posebno i recepcijom Karnarutića u mađarskom epu.¹⁴

Poslije naših dosadanih izlaganja možemo odgovoriti na pitanje: koji će dio Karnarutićeve poeme biti najpregnantniji primjer recepcije u umjetničkom smislu u *Obsidionis Szigetianae*? Prema našem shvaćanju najuspješnije preuzimanje Zrinskoga bit će opis konja Solimana koji ima i posebno intertekstualno značenje, budući da je u svom opisu Karnarutić oponašao Marulićev opis konja Holoferna u *Juditi*. Želimo li demonstrativno prikazati intertekstualni tijek recepcije spomenutog opisa, svrhovito će biti aludirati na to da se Marulićev tekst opisa konja u *Juditi* razlikuje od Karnarutićeve deskripcije u tome da Marulić u stvari govori o konjima Holoferne pratnje, jer sam Holoferno putuje "sijaše na kola" i

Zaduka za koli gredihu farizi,
a na njih do toli pokrovci grimizi,
uzde zlati frizi, zlačena žvaoca,
pisana po brizi zlatom sedaoca;
od zlata staoca sa strimi zlačeni,
od hitra tkaoca popruzi šareni;
a konji maščeni po rep i po grivi,
samo tud čarljeni, inuda svi sivi.
Ne bihu predljivi, da bistra pogleda,
ne bihu sklitivi, da glumna ujeta,
notahu t' [se] vreda skakćući nogami,
plešući poreda, zavarg se glavami.
Plahoti bedrami pojdihu svartaje;
razmašuć parsami, stegna podžimaje;
svim se pojimaje, rekal bi lećahu,
tla ne doticaje, tako se dvizahu.
A na njih sijahu lovci ter ptičari,
na ruci jim stahu sokoli mitari;
harti ter ogari za njimi tičući,
kakono vahtari laptahu sačući.
(Libro parvo 253-272)

Holofernovi konji su okićeni zlatom, "na njih do toli pokrovci grimizi", oni imaju "zlačena žvaoca", "pisana po brizi zlatom sedaoca", i njihovo je kretanje i hodanje - moglo bi se reći - gospodsko, dolično vojskovođi, kao i jahači (konjanici). Komparativno čitajući opise splitskog majstora i njegova zadarskog učenika, vidi se kako u Karnarutićevoj tekstološkoj transpoziciji Marulićev opis postaje dekorativniji, odgovarajući umjetničkim očekivanjima zrele renesanse:

horvát és olasz crónikábul tanultam, az törökök magok is így beszéltek és vallják." Miklós Z r í n y i, *Szigeti veszedelem* [Opsada Sigeta], Magyar Helikon, Budapest, 1966, str. 7.

¹⁴ Tibor K l a n i c z a y, *n. dj.*, str. 75-154.

Pod njim biše konj vran, arapski, pastušat,
 mej množtvu konji zbran, v tri putonog zvizdat;
 kopita visoka, noge čiste, zdrave,
 čivela široka, a sve kosti prave,
 u trbuhu pupčast, mala boka, svaljen,
 a u sapih klupčast, stepen, prizat, hvaljen;
 rep kratak a tanak, duge strune na njem,
 vas ini ostanak mnogo gizdav u njem.
 Pod sedlom pak ozdol visok greben izvel,
 a rebra kako vol u široko razvel,
 prsi otvoreni, mesnati do volje,
 široko stvoreni, ne more se bolje;
 vrat debel i širok, nikoko ulučen,
 grive tanke, visok, podobno razlučen,
 glava suha, mala, neg ju koža skrila,
 a po njoj se j' znala ta najmanja žila;
 velike nozdrve, krvavih očiju,
 vas gizdav do mrve, strignastih ušiju,
 a proriz od čeljust pri velik nego mal,
 pina mu hodi z ust, vas se j' u jedno žval.
 Vas biše k skoku dan, ni naravi lene
 obrtan sa svih stran kud mu rukom krene.
 Noge lipo dviže: gli s pridnjom postupi,
 tu zadnjom vred stiže i dobro pristupi.
 Miran i tih biše, da brž kako sokol,
 koko človik htiše i srdit i ohol.

(Prvi dil, 63-88)

Kad usporedimo Karnarutićev tekst sa strofama Zrinskoga u kojima se nalazi opis konja Solimana, utvrdit ćemo da Zrinski zategnutije konstruira svoj tekst, njegov stil će biti jedriji usprkos tomu što on poštuje sve one osobitosti koje karakteriziraju Karnarutićev original. Teoretski rečeno, potvrđuje se da se u ovom slučaju ostvaruje intertekstualni aksiom da je svaki novi tekst (1. Karnarutić, 2. Zrinski) produktivnost, tj. selektiranje, naglašavanje, nova interpretacija, ponekad kondenzacija i stvaranje nove tekstološke - i naravno umjetničke - strukture.¹⁵

Ovako bismo sudili o recepciji osnovne ideje mađarske Zrinijade. Staro je utvrđivanje prema kojem Nikola Zrinski u svom epu uspješnu tursku ofenzivu u Ugarskoj smatra božjom kaznom zbog grijeha Mađara. Spomenuta misao u mađarskoj književnosti pojavljuje se već u srednjem vijeku i razvija se i u doba reformacije. Već je poslije tatarske navale nepoznati autor latinske pjesme "Planctus destructionis Regni Hungariae per Tartaros" pjevao o tome kako su Tatari bili božja kazna zbog poplave grijeha.¹⁶ Ovaj motiv se nalazi i u djelima

¹⁵ O tome: Gergely A n g y a l o s i, "Az intertextualitás kalandja" [Avantura intertekstualnosti], *Helikon. Irodalomtudományi Szemle*, (Budimpešta), 1996, br. 1-2, str. 3-9.; Julie K r i s t e v a, "Problèmes de la structuration du texte", *Théorie d'ensemble*, Paris, Seuil 1968, str. 297-303, 311-316.

¹⁶ *A magyar irodalom története 1600-ig* [Povijest mađarske književnosti do 1600.], Szerk.: K l a n i c z a y, Tibor, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964, str. 113-114.

predstavnik mađarske reformacije od prevoditelja *Biblije* Gáspára Károlija do Andrása Szkhárosi Horváta, Andrása Farkasa i Istvána Magyarija. Károli u knjizi *Két könyv Magyarország romlásáról (Dvije knjige o propasti Ugarske*, Debrecen, 1563), András Farkas u svojoj epskoj pjesmi "Cronica de introductione Scytтарum in Vngariam et Judeorum de Egipto", a Magyari u svojoj polemičkoj studiji pod naslovom *Az országon való sok romlásoknak okairul* (O uzrocima mnogih nesreća u državama, Sárvár, 1602) jednoglasno govore o tome kako je sam Bog "došapnuo" turskom caru da kazni Mađare zbog idolopoklonstva Katoličke crkve i nemoralnog mentaliteta i života katoličkog svećenstva. Značajna okolnost je da je 1546. mađarski sabor kodificirao (1546. zakonski članak, 2. artikal) "da se Ugarska ne može osloboditi [od Turaka], razlog je srdžba Boga" ("Hogy Magyarország nem szabadul föl, annak oka: Isten haragja).

U doba katoličke obnove ovo shvaćanje dobiva obratni predznak: kardinal Péter Pázmány, najveći umjetnik barokne vjerske proze mađarske književnosti, polemizirajući s protestantom Istvánom Magyarijem, piše kako je razlog božje srdžbe krivovjerstvo protestanata i tlačenje siromaha. 1603. bio je tiskan njegov *Felelet az Magyarai István sárvári prédikátornak* (Odgovor Istvánu Magyarijem propovjedniku u Sárváru, Nagyszombat, 1603) u kojem piše da je Ugarska, riječima Izaije (1,6), "A planta pedis ad verticem non est in eo sanitas, vulnus et livor et plaga tumens", tj. od glave do pete puki ožiljak, kontuzija i otvorena rana, svugdje "užasna pustošina", "razbojstvo", "sramota", "glad", "kuga" i sve to zbog "krivovjerstva", "bludnja" proširenja protestantizma u Ugarskoj. U doba Ljudevita II. kad se pojavljuje luterizam u Ugarskoj počinje se kvariti ćudoređe i Bog je odmah kaznio mađarski narod, već 1526. Poslije tragične mohačke bitke Bog je zaustavio Turke misleći i nadajući se da će zabludjeni mađarski narod opet poći pravim putem, ali protestanti su otvorili put krivovjerstvu i nemoralnosti i Bog je opet poslao Turke u ulozu *flagellum Dei*.¹⁷

Usporedimo li Pázmányeve misli sa sljedećim Karnarutićevim stihovima, utvrdit ćemo suglasnost mađarskog pisca i hrvatskog pjesnika:

Gospodin Zrinski, kad vidi to zgubljenje,
"Sliš'te svi", reče, "sad moje govorenje!
Ova turska sila, ka nam sad dodiva,
pokora j' zla dila ki u nas pribiva
i u rusagu svem, jere se je jur smel
i svimi i u svem za odmetnici povel,
jer pustiv pravi put ki njim Isus kaže,
išli su oni blut ki grišnici traže.
Nit je već prijat gost, lačni ni napitan,
sasvim je pušćen post i zavit obitan,
ni žedni napojen ni nagi odiven,
bolesni ogojen ni bosu obuven.
Ki su u tamnici, nigdor pomoć neće,
ni još udovici, da svak mimo šeće.
Pače svaki hote prez izma, prez vere

¹⁷ Novo izdanje Pázmányeva djela u *Pázmány Péter művei* [Djela Pétera Pázmánya], Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1983, str. 5-25.

uboge sirote blago da požere.
 Već se Bog ne ljubi, crikva se ne brže,
 drug druga da zgubi, sve preži i strže.
 Sveti se ne štuje, grih se ne spovida,
 ni se već rič čuje ku Bog zapovida.
 Svak na stranu meće blagdani i sveci,
 ni se znaju veće subote ni peci.
 Božji službenici z crikav se izgone,
 a nas nevernici toga cić pregone.
 Ako se ta rusag k Bogu ne obrati,
 stoga će ostat nag, s pogani prid vrati;
 da ako podložan bude crkvi rinskoj,
 neće bit uzmožan car u zemlji nimškoj.
 Zač se odvrže Franca slideć odmetnih roj,
 ne bi u njoj tanca, neg kuga, glad i boj.
 Zato s dobre volje mi, grišni smrad i kal,
 trpimo nevolje ku nam je sad Bog dal.
 Vire ne zgubimo, prenda nas tač gosti,
 dali ga molimo da nam grihe prosti!"
 (Četvrti dil, 926-959)

Prema navedenim stihovima nedvosmisleno je da Karnarutić katoličkom angažiranosti motivira govor sigetskog junaka. U državi "već se Bog ne ljubi // crikva se ne brže" - kaže Zrinski u svom govoru u interpretaciji Karnarutića - "sveti se ne štuje", "Božji službenici z crikav se izgone", "sasvim je pušćen post i zavit obitan", mnoštvo stanovništva "pustiv pravi put ki njim Isus kaže, // išli su oni blut ki grišnici traže". U državi "nigdor pomoć neće, // ni još udovici, da svak mimo šeće". "Ova turska sila, ka nam sad dodiva, // pokora j' zla dila ki u nas pribiva" - kaže dalje Zrinski svojim vojnicima i za budućnost upozorava da "ako se ta rusag k Bogu ne obrati, // stoga će ostat nag, s pogani prid vrati...". Pogani su naravno protestanti.

U mađarskoj *zriniologiji* već više od sto godina postoje dva shvaćanja o tome odakle je preuzimao pjesnik Nikola Zrinski osnovnu ideju svojega epa. U svojoj usporedbi Márton Hajnal s jedne strane tvrdi da se jedna varijanta osnovne ideje srednjeeuropskih Zrinijada već nalazi u Karnarutićevu epu a, s druge strane, opominje da je glavne misli spomenute osnovne ideje Zrinski recipirao baš iz Karnarutićeve poeme.¹⁸ U vezi s tim Hajnal ima dva argumenta: 1. U 7. stihu I. pjevanja mađarske Zrinijade čitamo da je Bog vidio da "Mađari nisu na putu koji je Sin [tj. Krist] odredio" ("Nem járnak az úton, kit Fia rendelte"). U Karnarutićevu tekstu piše ovako: "jer pustiv pravi put ki njim Isus kaže" (Četvrti dil, 932). 2. Hajnal spominje i to da se u originalnom rukopisu *Obsidionis Szigetianae* umjesto riječi "Fia", tj. "Sin", piše "Christus". U Hajnalovoj argumentaciji ima osim toga još jedna potvrda u vezi s Karnarutićevom recepcijom u Nikole Zrinskoga, naime, sljedeća strofa *Adrijanskoga mora Sirene* Petra Zrinskoga:

¹⁸ Márton Hajnal, *n. dj.*, str. 122.

Ne vide szuethika niti glasza posztu
 V-bogih sztanounika niti kroua gosztu
 Ni betežnim lika neg szilu i prosztu
 Ne umidu da cheka nagla szmartina posztu.

U ovoj strofi Petar Zrinski dopunjuje mađarski originalni tekst sa Karnarutićevim riječima iz *Vazetja*.¹⁹

Predstavnik drugog shvaćanja u vezi s osnovnom idejom Zrinijade Tibor Klaniczay prihvaća teoriju Hajnala da je Zrinski preuzimao spomenute motive od Karnarutića, ali, prema njegovu shvaćanju, osnovna ideja mađarskog epa je složenija nego što je to Hajnal mislio i mađarski ep je mnogo više određen motivima mađarske reformacije, kako je to razlagao Hajnal. Naime, vrlo markantno se pojavljuju shvaćanja već spomenutih mađarskih reformatora, tj. Andrása Szkhárosi Horváta i Andrása Farkasa, i osobito Istvána Magyarija.²⁰ Isto je stajalište Imrea Bána koji sažeto piše da "osnovnu ideju koja prožima istorijsku materiju pjesnik [tj. Zrinski] je uzeo od reformatora: Turci su božja kazna zbog poplave greha, a bič će šibati narod sve dok se ovaj ne preobrati."²¹ Klaniczay detaljnije razlaže svoj stav. On filološki potvrđuje da su, prema Magyarijevu shvaćanju, prvi i drugi razlog nesreća Ugarske idolopoklonstvo odnosno progonoštvo vjernika reformacije, a treći niz zloćudnosti u društvu. Da citiramo nabranje Magyarija: "sлом празника, nepoštovanje roditelja, mržnja, zavist, laž, razdor, tarpána, ubojstvo, bludnost, blud, pohota, nečistoća, poždrljivost, pijanstvo, naslada, krađa, lopovština, grabežljivost, skitnja, oholost, škrtarenje, lijenost."²² Nema dvojbe: navedene grijehе nalazimo i u tekstu mađarske Zrinijade:

.....sok feslett erkölcs és nehéz káromlás.
 Irigység, gyűlölség és hamis tanácslás.
 Fertelmes fajtalanág és rágalmazás,
 Lopás, ember-ölés és örök tobzódás.
 (I, 10.)

Fősvénység gyűlölség uralkodik rajtuk,
 Nincs szeretet köztök, sem okos tanácsok.
 (I, 58.)

[.....mnogo bludnih morala i ljutih huljenja.
 Zavist, mržnja i lažan savjet.
 Oduran blud i kleveta,
 Krađa, ubojstvo i stalno blagovanje.
 Škrtost, mržnja vlada nad njima
 Među njima nema ljubavi, ni pametnih savjeta.]

¹⁹ *Isto*, str. 122-123.

²⁰ Tibor Klaniczay, *n. dj.*, 98-111.

²¹ Imre Bán-Janoš Barta-Mihalj Cine, *Istorija mađarske književnosti*, Matica srpska-Forum, Novi Sad, 1976, str. 44.

²² "inneptörést, szüleinkek nem tisztelését, gyűlölséget, irigységet, viszhavonyást, háborúságot, perpatvart, gyilkosságot, paráznságot, fajtalanágot, bujaságot, tisztátalanágot, hamisságot, hamis tanúbizonyságot, torkosságot, részegséget, tobzódást, orzást, tolvajlást, ragadozást, kóborlást, kevélységet. fősvénységet, jóra való restséget [...] hadgyunk el [...]"István Magyar i, *Az országokban való sok romlásoknak okairól*, Magyar Helikon, Budapest, 1979, str. 141.

Čitamo li pažljivo citirane stihove Zrinskoga možemo konstatirati da nabrajani grijesi imaju sociološki karakter, moglo bi se reći, daju nam realni presjek suvremenog mađarskog društva. Dakle, sociološka slika mađarskog života podudara se sa slikom Magyarija i takva recepcija Magyarijeva djela u Zrinijadi je neosporna činjenica. Ali da Zrinski nije angažiran ni u smislu katolicizma ni u smislu protestantizma, to će nam rasvijetliti sljedeći citat iz Zrinijade:

Nem járnak az úton, mit fia rendelte.
(I, 7, stih 4.)
Látá az magyarnak állhatatlanságát,
Megvetvén az Istent hogy imádna bálvánt.
(I, 8, stih 3-4.)
[Nisu na putu koji je Sin (tj. Krist) odredio.
Vidio je [Bog] nestalnost mađarstva,
Prezira Boga da obožava idola.]

U citiranim stihovima Zrinski jednoznačno aludira na mađarsko krivovjerstvo i obožavanje idola, ali u ranije navedenim stihovima prihvaća i kritički stav protestanata kad recipira Magyarijevu društvenu analizu. U stvari Zrinski - kaže u vezi s tim Klaniczay - očevitno hoće pokazati suprotnost katoličke i protestantske vjere kad predočava suprotnost "dviju vjera".²³

Omjerivši stavove Hajnala i Klaniczaja u vezi s recepcijom osnovne ideje Zrinijade, moramo naglasiti da Zrinski - kao u prvom redu umjetnički a ne religiozno svjestan pjesnik - u ovom pitanju ništa drugo ne čini, nego ugrađuje u svoju kompoziciju sve ono što, na bilo koji način, izražava da je narod na krivu putu i da se mora promijeniti hoće li spriječiti agresiju Turaka. I u tom je smislu Karnarutićeva misao o "osnovnoj ideji" isto tako važna za njega kao i mađarska protestantska tradicija. Sve to već spomenuto potvrđuje nam prihvaćanje teorije o umjetničkoj *imitaciji* od strane Zrinskoga.

2.

U tijeku recepcije Karnarutića u mađarskoj književnosti posebno značenje ima filološka deskripcija i analiza recepcijskog odnosa poeme zadarskog pjesnika i mađarske Zrinijade. Mađarski su kroatisti već na kraju 19. i na početku 20. stoljeća analizirali *Obsidionis Szigetianae* sa stajališta recepcije *Vazetja Sigeta grada* u mađarskom epu. Prva studija, djelo Józsefa Thúryja pod naslovom "A Zrínyász" (Zrinijada), bila je tiskana u časopisu *Irodalomtörténeti Közlemények* 1894.,²⁴ devet godina kasnije (1903.) Ede Margalits, profesor Katedre za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Budimpešti, bavio se tom temom u časopisu *Századok*; naslov njegova članka je: *Karnarutić éneke és a magyar Zrínyász* (Karnarutićeva poema i mađarska Zrinijada).²⁵ 1905. Márton Hajnal razlagao je o odnosu Karnarutićevog djela i *Opsade Sigeta* Nikole Zrinskoga u časopisu *Egyetemes Philologiai Közlöny*.²⁶

²³ Tibor Klaniczay, *n. dj.*, str. 101.

²⁴ József Thúry, *n. mj.*, 129-149., 257-298., 385-411.

²⁵ Ede Margalits, "Karnarutić éneke és a magyar Zrínyász" [Poema Karnarutića i mađarska Zrinijada], *Századok*, 1903, str. 537-544.

²⁶ Márton Hajnal, *n. mj.*, str. 111-124., 200-212., 279-296.

Poslije toga početnog zanimanja, deset godine kasnije, 1915., profesor Rezső Szegedy interpretirao je ponovno ovaj recepcijski problem u časopisu *Irodalomtörténeti Közlemények*²⁷ i dva desetljeća nakon Szegedyjeve studije profesor József Bajza je raspravljao o temi opet u časopisu *Irodalomtörténet*.²⁸ Poslije Drugoga svjetskog rata Tibor Klaniczay sažeto je pisao o recepciji Karnarutića u *Obsidionis Szigetianae*, koristeći rezultate Thúryja, Margalitsa, Hajnala, Szegedyja i Bajze u svojoj monografiji o Nikoli Zrinskome.²⁹

Pregledavajući spomenute analize mađarske filologije utvrdit ćemo kako su svi čitali Karnarutićev tekst u originalu i u opširnijem kontekstu analizirali pitanje recepcije Karnarutića u Zrinijadi. Već u izlaganju Thúryja nalazimo nabravanje nekih izvora *Obsidionis Szigetianae*, među njima i Karnarutićevu poemu: Istvánffy, Miklós: *Historia Regni Hungarici*;³⁰ Nicolaus Reusner: *Rerum memorabilium exegeses*, Francofurti, 1603.; Forgách, Ferenc: *De statu reipublicae Hungaricae commentarii*;³¹ Budina, Samuel: *Historia Szigethi* u izdanju Jacobusa Bongarsiusa u knjizi *Rerum Hungaricarum scriptores varii*, Frankfurt, 1600.; Joannes Leunclavius: *Annales Sultanorum Othmanidarum*, Francofurti, 1598.; i Karnarutić Zadrani: *Vazetje Sigeta grada*, Venetia, MDLXXXIII.

Thúry naglašeno spominje da su djela Istvánffyja i Karnarutića "bila uvijek otvorena na pisaćem stolu" Zrinskoga.³² Vrijedi spomenuti da i Thúry aludira i na one protestantske izvore Zrinskoga (András Farkas, András Szkhárosy Horvát i Gáspár Károli) o kojima pišu skoro svi mađarski filolozi do Klaniczayja koji su se bavili epom Zrinskoga. U četvrtom dijelu svoje analize Thúry pregledava recepciju Karnarutića u mađarskoj Zrinijadi od I. do XV. pjevanja, tj. od početka do kraja radnje epa. Njegova zapažanja su važna i uopće filološki korektno potvrđena i dokumentiraju bogatu Karnarutićevu motivaciju u strukturi teksta Zrinskoga. Samo nekoliko pregnantnih primjera kojima Thúry potvrđuje umjetničku integraciju stihova, stilskih i pjesničkih figura, opisa zadarskog pjesnika u mađarskom epu:

Zrinski: Mint eget a fölyhő, ellepte az földet
Az sok roppant sereg és idegen nemzet.
(I, 102, stihovi 1-2)
[Kao oblak na nebu, pokrivala je zemlju
Ta golema mnogobrojna vojska i tuđinska nacija.]

²⁷ Rezső Szegedy, "Zrínyi Miklós és a szigeti veszedelem a horvát költészetben" [Nikola Zrinski i opsada Sigeta u hrvatskoj književnosti], *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1915, str. 292-299., 406-430.

²⁸ József Bajza, "Zrínyi és Krnarutić" [Zrinski i Krnarutić], *Irodalomtörténet*, 1937, str. 131-141.

²⁹ Tibor Klaniczay, *n. mj.*, str. 97-111., 128-134., 136., 143-144., 154., 298., 301.

³⁰ Filološki korektni bibliografski opis: *Nicolai Istvánffy Pannonii Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV*. Nunc primum in lucem editi. *Coloniae Agrippinae*. Antonii Hierati. Anno M.DC.XXII.

³¹ Zrinski je u rukopisu poznao Forgáchevo djelo, prvo izdanje: G. Forgách, Ferenc... *Magyar Históriaja*. Mon. Hung. Hist. Script. XVI, Pest, 1866.

³² József Thúry, *n. dj.*, str. 138.

Karnarutić:

Prid patancijami pak šereg z Natolije
kako nebo oblak vdaleč polje krije.
(Prvi dil 227-228)

Zrinski: Jancsár mint az hangya az földet ellepte.
(II, 39, stih 4)

[Janjičari kao mravi prekrivali su zemlju]

Karnarutić:

Turak kako mravi vrvljaše se za njim.
(Prvi dil 128)

Zrinski: Hosszu nyaku tévék és erős öszvérek,
Bialok, számarok és ökörszekerek;
Hat elefánt is jün, kiken sok emberek.
(II, 42, stihovi 2-4)

[Dugovrate deve i jake mazge,
Bivoli, magarci i volovske zaprege;
I šest slonova dođe, na njima su mnogo ljudi.]

Karnarutić:

Za timi kamile, veli dromidarci,
za timi kobile, mazge i magarci;
Za timi kolove gvozdene do toli
potežu volove i jaci bivoli,
naprčeni hode svakojakih stvari...
(Prvi dil 221-225)

Zrinski: Azon ellenséggel mi harcolni fogunk,
Kit sokszor előttünk, mint barmot hajtottunk.
(V, 12, stihovi 1-2)

[S tim dušmanom mi ćemo se boriti
Kojega već pred nama kao skota tjerali smo.]

Karnarutić:

Vi ste mnoge čete turačke razbili
i njihove kmete za robje vodili.
Vi mnozi šerezi turački tiralí,
i baše i bezi sprid vas umirali.
(Treti dil 609-612)

Zrinski: Küldje ki a császár meztelen szabljáját,
Avval minden népnek mutassa haragját...
(XIII, 56, stihovi 1-2)

[Neka šalje van car njegovu golu sablju,
i s tim svakom narodu pokaže svoj gnjev...]

Karnarutić:

"... Ja vas sad ni molim ni prosim,
da golu sablju zvad zapovid vam nosim,
ku je car Suliman, u kom rasržba vre,
da svaki busloman sada na jagmu gre."
Svi se uvrnaše u carevu jidu
tere jagmu daše segetskomu zidu.
(Četvrti dil, 896-901)

Pored recepcije stilskih figura, opisa i ostalih motiva Karnarutića u Zrinijadi Thúry piše o "srodnostima" versifikacije Karnarutića i Zrinskoga. Karnarutićeve pjesma - kaže on - napisana je u "aleksandrincima" (od dvanaest slogova sa stankom iza 6. naglašenog sloga), samo kod Karnarutića stihovi su s parnim srokovima.³³ O hrvatskoj specifičnosti Karnarutićevih stihova očito nema što reći. On očito ne poklanja pažnju dvostruko rimovanim izosilabičkim dvanaestercima i uočljivo zanemaruje hrvatsku epsku pjesničku tradiciju, naime, ne aludira na Marulića, najznamenitijeg majstora dvostruko rimovanih izosilabičkih dvanaesteraca.

Thúryjeva studija ima još jedan važan moment. U završnom dijelu raspravljanja Thúry se bavi najvažnijim karakterima mađarske Zrinijade, poimence detaljno piše o glavnom junaku Zrinskome, o Solimanu, Péteru Farkasicsu, Arslan paši, Skender begu, Mehmet begu, Rustan paši, Radovanu Adrijanu. On ide za junacima u stopu označujući izvore karakterizacije, pokazuje one crte koje Zrinski preuzima iz Karnarutićeve djela. Tako npr. o Ivanu Novakoviću piše da

Törött lába alatt sokszor török zászló
Hevert ő alatta sok török, sok holt ló...
(X, 44, stihovi 3-4)

[Pod njegovim lomljenim nogama mnogo puta je turski barjak
i ležali su mnogi Turci, mnogo crknutih konja...]

I u ovom je slučaju nedvojbeno Karnarutićeve inspiracija, zadarski pjesnik piše o Novakoviću kao "o poznatom vitezu", tj. o slavnom vitezu.

O Gáspáru Alapiju čitamo u epu da on
Bővelkedik vitézséggel s okossággal
[Obiluje viteštvom i pameću]

i ovaj stih dolazi od ovoga stiha Karnarutića:

Gašpar Alapija vojvoda grediše,
ki Turkom dodiju na konju i piše...
(Drugi dil, 380-381)

U Zrinijadi čitamo da Miklós Kobács, koji dvjesto momaka vodi,

Bizony ezeret is ez méltán vezethet,
Mert ravaszabb nálánál hadban nem lehet.
[Bogme on bi vodio s pravom i tisuću
Jer u vojsci prefriganijega od njega nema.]

Karnarutić Kobácsa karakterizira ovim riječima:

.....Miklouš Kobač ... j' viteštvo činil
vazda kad biše zač, niti je strah imil...
(Drugi dil, 382-383)

³³ Isto, str. 137.

Poslije tiskanja Thúryjeve studije kronološki se katalogizira članak Ede Margalitsa u časopisu *Századok*. Autor te kratke informativne studije sažeo je sadržaj raspravljanja Milivoja Šrepela u kojem se čita o Karnarutićevoj poemi. Poznato je da je Šrepel 1902. tiskao svoju studiju u *Radu JAZU* pod naslovom "Sigetski junak u povijesti hrvatskoga pjesništva".³⁴ Margalits je u najvažnijim crtama pregledavao sve ono što je bilo poznato u to doba o Karnarutiću, moglo bi se reći da je ocrtao kratki životopis zadarskog pjesnika. Suvremenici Margalića informirali su se da je Karnarutić bio sin, "Bernardina Charnaruticha", da je u svojim mlađim godinama služio u vojsci, kasnije je bio sudac u Zadru, da je pored poeme *Vazetje Sigeta grada* napisao pjesmu *Piram i Tižba* i da je poemu o smrti sigetskoga junaka napisao u čakavskom narječju, da je *Vazetje Sigeta grada* posvetio sinu sigetskoga junaka Jurju Zrinskom. Margalits kao precizan filolog daje sve bibliografske podatke tiskanja poeme, tj. informira suvremenog čitatelja o prvom venecijanskom izdanju djela, o drugom izdanju iz 1661. Péter Fodróczyja i o trećem, tada najnovijoj ediciji poeme Ljudevita Gaja. Margalits nije zaboravio spomenuti da je Fodróczyjevo izdanje *Vazetja* bilo tiskano već u kajkavskom prijepisu.

Što se tiče sadržajnog sažetka Margalitsa mogli bismo reći da je on korektno i detaljno pratio originalni Karnarutićev tekst u svojem proznom sažetku. Poslije rezimiranja sadržaja Margalits daje kratku komparativnu analizu Karnarutićeve poeme i *Historia Sigethi* Samuela Budine i nakon toga kratko interpretira Karnarutićevo djelo. (O originalnom tekstu Budinina izvora, tj. o kronici *Podsjedanje i osvojenje Sigeta* Ferenaca Črnka Margalits naravno još nije imao informaciju, budući da je - kako je to danas već poznato - rukopis komornika Zrinskoga bio tiskan samo 1912. u Mariboru.)³⁵ On, mada u pogodbenom načinu, spominje da je Karnarutićev model književne vrste vjerojatno bio Marulićev ep *Judita* "koji su u mnogome imitirali i ostali hrvatski pjesnici."³⁶ Sa sigurnosti se može reći da je na Karnarutića utjecao i folklor, što nam potvrđuje veselje sigetskih vitezova poslije pobjedničke bitke kod Siklósa, kad su oni pjevali narodne pjesme, nadalje i to da Zrinskoga Karnarutić uspoređuje sa *zelenim borom*. Što se tiče estetske vrijednosti Karnarutićeve poeme, Margalits tako misli da je *Vazetje Sigeta grada* samo "plemenitija rimovana kronika, bez veće kompozicije i dublje karakterizacije" ("csak nemesebb fajta rímes krónika, minden nagyobb szabású compositió és mélyebb jellemzés nélkül"),³⁷ ali unatoč njezinoj jednostavnosti vrijedno je djelo.

Uočljivo je da postavljajući pitanje: je li Karnarutićeva poema djelovala na ep Nikole Zrinskoga, on ne spominje u vezi s tim studiju Józsefa Thúryja kojoj je autor - kako smo vidjeli - ipak potvrdio višestruko recepciju Karnarutića u Zrinijadi. Čini nam se da je on nije čitao jer kad ukratko nabroja neke podudarnosti djela Karnarutića i Zrinskoga spominje iste recepcijske pojave koje su nam poznate iz Thúryjevog teksta. "Sitnih srodnosti ima dosta mnogo u

³⁴ Milivoj Šrepel, "Sigetski junak u povijesti hrvatskoga pjesništva", *Rad JAZU*, knj. 148, str. 81-173.

³⁵ F. Kidrič, "Oblega Sigeta v sobodnem hrvaškem opisu", *Časopis za zgodovino in narodopisje*, VIII, Maribor, 1912, str. 42-97.

³⁶ Ede Margalits, *n. dj.*, str. 541.

³⁷ *Isto.*

djelima dvaju pjesnika" - kaže on - ali ne citira ništa ni od Karnarutića ni od Zrinskoga. Zadovoljava se aluzijama na srodnosti.³⁸

Ulogu Mártona Hajnala u mađarskoj recepciji Karnarutića već smo, najvećim dijelom, prije tretirali. Ovoga puta moramo dopuniti sve ono što smo dosada o njemu i o njegovoj djelatnosti pisali, s aluzijom na to da je on bio prvi prevoditelj *Vazetje Sigeta grada* na mađarski jezik. Njegov prijevod u prozi dao je mogućnost mađarskim istraživačima, koji nisu znali hrvatski, da upoznaju Karnarutićevo djelo. Prijevod je filološki korektan, precizan, mađarsko istraživačko društvo još uvijek se služi Hajnalovim tekstom.

Sljedeća postaja u tijeku kritičarske i stručne recepcije Karnarutića je studija Rezsőa Szegedyja koji je objelodanio svoju do danas vrijednu studiju pod naslovom "Zrínyi Miklós és a Szigeti veszedelem a horvát költészetben" (Nikola Zrinski i Opsada Sigeta u hrvatskoj poeziji).³⁹

U svojem opsežnom izlaganju Szegedy Karnarutićevo recepciju istražuje u kontekstu prijevoda mađarske Zrinijade. O Karnarutićevoj poemi i o njezinu autoru malo piše, otprilike sljedeće: u hrvatskoj poeziji Karnarutićev "mali ep" je prvo pjesničko djelo koje prvi put prezentira pjesnički opis opsade Sigeta grada. Prvo izdanje bilo je objavljeno osamnaest godina nakon sigetske bitke i pjesnik je posvetio svoju poemu sinu sigetskog junaka Jurju Zrinskome. U vezi s drugim izdanjem poeme spominje da ju je izdavač Péter Fodróczy posvetio pjesniku Nikoli Zrinskome. Ocjenivši Karnarutićev "ep" misli da je opus zadarskog pjesnika sadržajno samo suhoparna kronika ("száraz krónika"). Što je u njemu pjesnički element, to je s jedne strane recepcija starijih hrvatskih pjesnika, a s druge strane to dolazi od nacionalnog osjećaja pjesnika, odnosno od njegova oduševljenja prema katolicizmu. "Osobito ga je impresionirao Marko Marulić, pjesnik Splićanin i njegova *Judita*, "opis Solimana" "u najsitnijim pojedinostima" "odgovra Marulićevo opisu Holofernova konja".

Karakterizirajući dalje Karnarutićevo djelo Szegedy spominje da "u Karnarutićevo epu" Zrinski i sigetski junaci više nisu Mađari, kao u narodnim pjesmama ili u pjesničkoj interpretaciji Andrije Kačića Miošića, nadalje nisu ni Mađari i Hrvati kao u mađarskom epu, nego su svi Hrvati. Karnarutić naziva Nikolu Zrinskog hrvatskim banom - kaže Szegedy - "zaštitnikom hrvatstva" i Hrvati su krasote u dvoru Zrinskoga, njima on daje vlast, ljubi i časti ih i u miru i u ratu kao da su svi njegova braća. Ovi su Hrvati svi katolici, kao i sam vođa, i svi su protiv protestantizma. One grijehe koji su nabrajani u govoru sigetskoga kapetana, u kronici Budine ("non solum ob nostra nos peccata, sed etiam ob provinciae huius flagitia, punire voluit"), Karnarutić dopunjuje i daje tekstu određen protureformacijski karakter. Poslije Budinine riječi citira i sljedeće Karnarutićeve stihove, naravno, u mađarskom prijevodu:

u nas pribiva
i rusagu svem, jere se je jur smel
i svimi i u svem za odmetnici povel,

³⁸ *Isto*, str. 544.

³⁹ Bibliografske podatke vidi u bilješci br. 27.

jer pustiv pravi put ki njim Isus kaže,
išli su oni blut ki grišnici traže.

.....-
Sveti se ne štuje, grih se ne spovida,

.....
Svak na stranu meće blagdani i sveci,
ni se znaju veće subote ni peci
Božji službenici z crikav se izgone,

.....
Ako se ta rusag k Bogu ne obrati,
stoga će ostat nag, s pogani prid vrati:
da ako podožan bude crkvi rinskoj,
neće bit umožan car u zemlji nimškoj.

(Četvrti dil, 929-953)

Za Szegedyja je očito kako je Nikola Zrinski "bez sumnje poznavao mali Karnarutićev ep", ali odmah dopunjuje svoju potvrdu naglašujući činjenicu da mađarski pjesnik, iako je i sam bio revnosta katolik, u svojem epu nije bio protiv protestantizma tako odlučno kao što smo vidjeli u Karnarutića. Kad je on nabrajao grijehe svojeg naroda, zadovoljavao se aluzijom na to što se Mađari "uživljavaju u različnim religijama" ("különb-különb vallásokban gyönyörködnek") i, nabrajajući nadalje njihove grijehe, on ponavlja sve ono što su predočavali protestantski pisci u tadašnjoj Ugarskoj.⁴⁰

Ovim riječima i završava Szegedy prikazivanje odnosa *Vazetja Sigeta grada* i mađarske Zrinijade i podrobno uspoređuje Karnarutićevu poemu s hrvatskim prijevodom *Obsidionis Szigetianae* Petra Zrinskoga.

Odmah na početku svojega izlaganja on naglašava da se u prepjevu Petra Zrinskoga markantno očituje hrvatska angažiranost prevoditelja, odnosno strastveni osjećaj njegova katolicizma, i to da je on "pristaša antireformacije". Pored svega toga Szegedy filološkom preciznošću katalogizira sva preuzimanja Petra Zrinskoga iz Karnarutićeve poeme,⁴¹ ali izlaganje tih srodnosti nije zadatak autora ovih redaka.

Između dva rata najistaknutiji predstavnik mađarske kroatistike bio je József Bajza. On je bio profesor Filozofskog fakulteta u Budimpešti, objelodanio je niz knjiga i studija o hrvatsko-mađarskim temama i o hrvatskoj književnosti. 1937. godine pisao je i o pitanju odnosa Zrinskoga i Karnarutića. Naslov njegove studije - kako smo već spomenuli - bio je "Zrínyi és Krnarutić" (Zrinski i Krnarutić).⁴² Odmah na početku moramo ustanoviti da je Bajza napisao do danas najopširniju studiju u Mađarskoj o pjesniku zadarskog kruga renesansne dobi. Ishodište njegova izlaganja je činjenica da je poslije Hajnalove publikacije hrvatska književna historija prezentirala mnogo novih podataka o kojima svrhovito

⁴⁰ Rezső Szegedy, *n. dj.*, str. 406-407.

⁴¹ *Isto*, str. 407-410.

⁴² Bibliografske podatke vidi u bilješci 27. Bajza prezime Karnarutića, prema tadanjem pravopisu, piše *Krnarutić*.

izvještava predstavnike hungarologije i sve one koji se zanimaju kroatističkim odnosno slavističkim stručnim pitanjima.⁴³

Na temelju studije Šime Urlića⁴⁴ daje do tada najopširniju Karnarutićevi biografiju na mađarskom jeziku, najprije se dotaknuvši genealogije Karnarutićeve obitelji, zatim piše o vojničkoj službi mladog Brne i o njegovu sudjelovanju u ratovima između Turaka i Venecije, i naravno o njegovoj građanskoj službi kad je bio "arbiter, dobar čovjek" i "causidicus, pravud govornik". Izvješćuje Bajza i o tome da je Karnarutić od 1550. bio "consiliarius comitis" i dva puta tzv. "orator", tj. poslanik Zadra u Veneciji. Ovaj kratki biografski sažetak Bajza završava priopćenjem najvažnijih podataka Karnarutićeva života. Informira o pjesnikovu vjenčanju, o njegovim kćerima i sinovima, i na kraju o tome kako je umro negdje između 1571. i 1573., i kako su ga sahranili u crkvi franjevacu u Zadru, ali je njegov grob nepoznat. Na kraju spominje da je porodica Karnarutić izumrla 1726.⁴⁵

Vrlo je vrijedan odlomak Bajzine studije drugo poglavlje u kojem piše o književnom životu Zadra od najranijih početaka do kraja 16. stoljeća. Mađarska stručna javnost se iz te interpretacije informirala o značenju Zoranićevih *Planina*, o djelatnosti zadarskog trijasa (Karnarutić, Mikša Pelegrinović, Šime Budinić) i na kraju o književnoj djelatnosti Karnarutića. U kronološkom redu se bavi najranijim Karnarutićevim djelom *Smrt Pirama i Tižbe* spomenuvši da je to djelo parafraziranje poznatog Ovidijeva djela, čak i o tome da je ta epska pjesma napisana pod utjecajem Marka Marulića u dvostruko rimovanim izosilabičkim dvanaestercima. Naglašava trubadurski karakter ove parafraze, ne zaboravlja spomenuti da je pjesma bila posvećena, tada već ostrogonskom nadbiskupu, kardinalu Antunu Vrančiću. Dodaje još i hipotezu kako je između Vrančića i Karnarutića postojao i osobni kontakt, budući da su Karnarutići imali posjed u Vrani odakle dolazi prezime Vrančića.⁴⁶

Pored spomenute parafraze bavi se pjesmom "Pisan od Malte", spomenuvši da je prema ranijem shvaćanju hrvatske književne historiografije autor te pjesme bio Ivan Tanzlinger-Zanotti, ali je to mišljenje pobio Franjo Fancev, potvrdivši da je autor pjesme bio Karnarutić, a Tanzlinger-Zanotti samo idavač djela. Prema mišljenju profesora Bajze, ta Karnarutićeva poema ima najveći polet i pjesničku snagu.⁴⁷

Interpretirajući *Vazetje Sigeta grada* Bajza spominje da ni drugo ni treće izdanje poeme nisu korektni i korigira shvaćanje Hajnala koji je mislio da je izdanje Ljudevita Gaja autentično. Dotaknuo se Bajza pitanja odnosa Karnarutića i obitelji Zrinskih. Pod utjecajem teksta posvete Jurju Zrinskome dugo se mislilo da je Karnarutić bio u službi Zrinskih, ali - kaže Bajza - Urlićeva studija pobila je ovu hipotezu. Vjerojatno je samo to da je između Zrinskih i Karnarutića postojalo osobno poznanstvo, naime Venecija je više puta poslala časnika u Ugarsku da

⁴³ B a j z a, József: *n. dj.*, str. 131.

⁴⁴ Š i m e U r l i ć: "Prilozi za biografiju Brna Karnarutića", *Grada JAZU*, knj. VIII, str. 341-364.

⁴⁵ József B a j z a, *n. dj.*, str. 132-133.

⁴⁶ *Isto*, str. 134.

⁴⁷ *Isto*. Napominjem da Karnarutić nije napisao tu pjesmu.

uzima vojnike najamnike za zadarsku četvu "Crovati".⁴⁸ Možda je i sam Karnarutić posjetio Ugarsku i Zrinske kad je bio "capetanus, colonello, vojvoda" čete "Crovati".⁴⁹

U posljednjim dijelovima svoje studije Bajza prvi put piše u Mađarskoj o originalnom tekstu kronike Ferenaca Črnka i o nepobitnoj recepciji kronike u poemi *Vazetje Sigeta grada*. Prema podacima i potvrdama Kidriča i Stjepana Ivšića on tvrdi da je izvor Karnarutiću bio originalni hrvatski tekst Črnka a nije latinski prijevod Budine. U vezi s tim aludira na ona mjesta poeme gdje Karnarutić preuzima iz kronike one pogreške koje je Budina ispravio u svojem prijevodu. (Npr. u kronici se piše *Netulaj, Drumeli beglerbeg*, u prijevodu Budine ova imena su ispravljena: *Anatoliae, Urumeli beglerbegus*.)⁵⁰

U zaključnim dijelovima svoje studije Bajza polemizira s onim hrvatskim i mađarskim povjesničarima književnosti (Šrepeš, Branko Vodnik, Vinko Lozovina, Margalits, Hajnal) koji skeptično pišu o umjetničkim vrijednostima Karnarutićeve djela. Prema njegovu shvaćanju, Karnarutić je "pravi pjesnik" ("igazi költő") koji se ponekad muči s versifikacijom, ali u njegovoj poemi ima mnogo lijepih odlomaka u kojima se pojavljuje epski dinamizam, čak i njegova briljantna jezična invencija, kao npr. u ovim stihovima:

"Herenče Ferenče, komorniče vjerni!"
Reče: "Zlatni venče, viteže operni!"

U zaključnom dijelu svoje studije Bajza je dotaknuo i pitanje je li Nikola Zrinski poznao originalnu Črnkovu kroniku. Na postavljeno pitanje njegov je odgovor sljedeći: nema ni traga da je Zrinski imao jedan od rukopisa Črnkova originala, ali je u svojoj knjižnici imao četiri primjerka Budinina izdanja kronike. Dakle, može se reći da je Črnkova kronika djelovala na Zrinskoga samo indirektno, tj. posredovanjem Budinina prijevoda i Karnarutićeve poeme.

Prateći dalje kronološki problem kritičarske recepcije Karnarutića u Zrinijadi, moramo ocijeniti s ovog gledišta i monografiju Tibora Klaniczajja. I u prvom i u drugom izdanju njegova djela nalazimo istovjetni tekst u vezi s tim. U većem poglavlju pod naslovom "A Szigeti veszedelem genezise" (Geneza Opsade Sigeta) posebno se bavi književnim obradbama sigetske bitke (*A szigetvári ostrom irodalmi feldolgozásai* = Književne obrade opsade grada Sigeta). Na prvom mjestu spominje kratki latinski ep Keresztély Schaeeseusa, erdeljskog saksonskog pjesnika (*Ruinae Pannonicae*) u kojem sigetska tragedija dobiva posebno poglavlje pod naslovom "De capto Sigetho". U razvoju teme Zrinijade najvažnija, moglo bi se reći, odlučna postaja je tiskanje kompendija vitenberškog profesora Petrusa Albinusa Nivemontanusa *De Sigetho Hungariae propugnaculo...* (1587) u kojem se "sigetska bitka dizala na epsku uzvišenost". U predgovoru sastavljač Petrus Albinus - upozorava Klaniczay - naglašava da je njegov cilj, pored sačuvanja spomena Zrinskoga, bilo i to da ga predstavi potomstvu kao uzor.

⁴⁸ *Isto*, str. 135.

⁴⁹ *Isto*, str. 152.

⁵⁰ *Isto*, str. 138.

Prema Klaniczayjevu shvaćanju, kao o književnom djelu moramo voditi računa o Istvánffyjevu *Historiae de rebus Ungaricis*, jer je on obradio sigetsku temu u okviru umjetničke kompozicije koju je Zrinski u mnogome integrirao u svojem epu.⁵¹

U ovom kontekstu na drugom mjestu piše Klaniczay o Karnarutiću i o njegovoj poemi baveći se Karnarutićevom recepcijom, ukratko sintetiziravši ranije rezultate istraživača od Thúryja do Bajze. Prema njegovu shvaćanju, Karnarutić je najviše doprinio stvaranju *Obsidionis Szigetianae* uspješnim opisima života vitezova u pograničnim tvrđavama. Već je u poznavanju Hajnalovog proznog i umjetničkog prijevoda Károlya Kissa ustanovio kako se u epu Zrinskoga opis hoda mađarskih vitezova, opis bitke kod Siklósa i poslije te bitke prikazanje svečane gozbe, odnosno opis sultanove vojske ili savjetovanja Turaka zbog njegovih pomašaja opsade - temelje na Karnarutićevoj poemi. Osim toga, preuzimao je Zrinski i stvarne elemente i nekoliko lijepih pjesničkih figura, integriravši ih u svoju baroknu kompoziciju.⁵²

3.

U povijesti mađarske recepcije Karnarutića važan događaj je bio objelodanjenje umjetničkog prijevoda *Vazetja Sigeta grada*. Poslije objavljivanja Hajnalova proznog prijevoda mađarska čitalačka publika morala je čekati pola stoljeća da se poema prevede u pjesničkoj formi. Vojničko izdavačko poduzeće u Budimpešti Katonai Kiadó izdalo je lijepu knjigu 1956. pod naslovom *Zrínyi énekek* (Pjesme o Zrinskome). Tekstove je preveo Károly Kiss, u sudjelovanju sa Stojanom D. Vujičićem, a predgovor je pisao akademik, etnograf Gyula Ortutay.⁵³ U knjizi su bile tiskane, pored Karnarutićeve djela, dvanaest južnoslavenskih narodnih pjesama (jedna bugarštica i jedanaest pjesama u desetercima), dvije slovačke historijske pjesme o Zrinskome i "Pisma o banu Zrinoviću i caru Sulemanu, koji obside Siget i pod njim umri na 1566". Očividno je da okvir sadržajne strukture knjige stvaraju djela Karnarutića i Andrije Kačića Miošića.

Mađarski prevoditelj Karnarutićeve poeme stvorio je korektan i vjeran mađarski pjesnički tekst u sadržajnom smislu. Uspješno imitira Karnarutićeve pripovjedačke značajke i piše umjereno arhaiziranim mađarskim pjesničkim jezikom. Što se tiče forme, osobito versifikacije poeme, Kiss, nažalost, nije preuzimao dvostruko rimovani izosilabički dvanaesterac. Ne zna se je li mu njegov savjetnik Stojan D. Vujičić skrenuo pozornost na specifičnost Karnarutićeve versifikacije. Kiss očividno nije težio za praćanjem ove klasične prozodijske forme stare hrvatske poezije. Na nekim pak mjestima, vjerojatno samo slučajno, uspio je oponašati spomenutu formu, npr. u ovim stihovima:

Sátrát összetörték, ekképp serénykedtek.
Kincstárát feltörték, mindent összeszedtek.

Autor bilježaka, Stojan D. Vujičić spominje značajke ove hrvatske versifikacije, ali on griješi kad tvrdi da "je Karnarutić napisao svoje djelo u

⁵¹ Tibor Klaniczay, *n. dj.*, str. 130-138.

⁵² *Isto*, str. 132-133.

⁵³ *Zrínyi énekek* [Pjesme o Zrinskome]. Fordította Kiss Károly. Katonai Kiadó, Budapest, 1956.

aleksandrincima" i kad uspoređuje ovu formu s mađarskim šesticima s ukrštenim rimama (*kersztrímekkel*).⁵⁴

Na kraju, možda ne će biti neskromno, ako pisac ovih redaka spomene i svoj pokušaj u vezi s Karnarutićevom recepcijom u Mađarskoj. U našoj književnopovijesnoj sintezi *A horvát irodalom története* (Povijest hrvatske književnosti)⁵⁵ u posebnoj poglavlju smo se bavili književnošću Zadra u doba renesanse ("A reneszánsz kori Zadar irodalma" = Književnost renesansnog Zadra) i u okviru ovog poglavlja interpretirali smo književnu djelatnost Brne Karnarutića.⁵⁶ Godinu dana kasnije u knjizi *Zrínyi eposzának epikai előzményei* (Hrvatski epski prethodnici Zrinskog epa)⁵⁷ u kontekstu protuturske epske poezije hrvatske renesanse i baroka ponovno smo se bavili Karnarutićevim pjesništvom. U centru naše pozornosti bila je poema *Vazetje Sigeta grada*. U središtu naše analize je pitanje odnosa kronike Ferenc Črnka i Karnarutićeve poeme, nadalje Marulićeva recepcija u Karnarutića i na kraju pitanje jezične integracije u djelu zadarskog pjesnika. U raščlanjivanju smo se oslanjali na studije *Zbornika o sigetskoj epopeji*⁵⁸ i na knjigu Franje Šveleca *Iz naše književne prošlosti*⁵⁹, odnosno antologiju Josipa Vončine *Jezična baština*.⁶⁰

Nakon naših istraživanja došli smo do zaključka: 1. da se u epu Nikole Zrinskoga direktno i indirektno kao određujući sloj pojavila protuturska tendencija i tradicija hrvatskog epskog pjesništva od Marulića do Karnarutića; 2. u okviru daljnjih istraživanja bit će vrijedno analizirati odnos tekstova Marulića, Karnarutića i Zrinskoga s intertekstualnog gledišta.

⁵⁴ *Isto*, str. 192-193.

⁵⁵ István Lőkös, *A horvát irodalom története* [Povijest hrvatske književnosti], Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.

⁵⁶ *Isto*, str. 76-79.

⁵⁷ István Lőkös, *Zrínyi eposzának horvát epikai előzményei* [Hrvatski epski prethodnici Zrinskoga epa], Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1997.

⁵⁸ *Zbornik o sigetskoj epopeji*. Odgovorni urednik Nikica Kolumbić, Zadar, 1986.

⁵⁹ Franjo Švelec, *Iz naše književne prošlosti*, Književni krug, Split, 1990.

⁶⁰ Josip Vončina, *Jezična baština*, Književni krug, Split, 1988. Vrijedno je spomenuti i priloge Đure Novalića o književnom krugu oko braće Nikole i Petra Zrinskoga.

RECEPTION OF KARNARUTIĆ IN THE HUNGARIAN
LITERATURE

SUMMARY

There are several phases in the reception of the work of Karnarutić and first of all of its epic *Vazetje Sigeta grada* in Hungarian literature: the paraphrasing of the parts of the Croatian epic in the epic of Nikola Zrinski, the scientific analysis of the epic of Karnarutić and its influence on the epic of Nikola Zrinski in the works of the Hungarian literary historians, and the translation of the epic of Karnarutić to Hungarian in 1956.

KEY WORDS: *Karnarutić, reception, translation*